

**КАК БЪЛГАРИНЪТ ПРИПОЗНАВА СЕБЕ СИ В
ОБЛИГАЦИИТЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ЧЕРВЕН КРЪСТ ОТ
БАЛКАНСКАТА ВОЙНА?
(ОПИТ ЗА СЕМИОТИЧЕН АНАЛИЗ.)**

Петър Първанов

Облигациите на Българския червен кръст са издадени на 15/28 ноември 1912 година. Размерът им е 40 на 21 сантиметра. Цената им е 20 златни лева за една облигация. Целта им е да бъде отпуснат безлихвен заем от 6 000 000 златни лева, с който да се подпомогне българската войска.

В настоящата курсова работа ще бъде разгледано художественото оформление на облигациите, тъй като там има няколко елемента, които влияят върху националното чувство на българите от периода. Тези елементи могат да се разглеждат като знаци, отправящи съобщение към средностатистическия българин от периода. По този начин се осъществява връзка между виждащите облигацията и създателите на художественото и оформление. Тази връзка спомага за по-доброто възприемане на целта на облигациите, а именно събирането на средства за българската войска¹.

Пол Рикьор казва, че човек, за да е милосърден, то милосърдието трябва да го обгръща². Как постигат това облигациите?

Важно е да се спрем на художественото оформление, защото посланията отправени от него достигат до всички, които видят облигациите. Неговото присъствие е нужно, защото чрез елементите си действа пряко на индивидите и приканва да изразят своето милосърдие.

Първият елемент, на които ще се спре е рамката на облигацията. Тази рамка представлява редуване на два елемента. Те са плетеница, напомняща ни на плетениците от църковните олтари, прекъсвана от изображения на червен кръст. По този начин, на мястото на църковния кръст се поставя червен. Заменя се смисълът,

¹ Успенски, Б., Съчинения. Том II. Семиотика на културата., С. 2000 г., стр. 11.

² Рикьор, П., История и истина., С. 1994 г., стр. 84.

символизиран от Христовия кръст, с червения и по този начин се поставя знак за равенство между двата символа. С изравняването на смисловото значение на двата знака техните послания се смесват и се получава, така че, както Христовия кръст е символ на мъките на Божия син, саможертвата му и милосърдието изисквано от него, така и червеният кръст става символ на мъките на изпратените на фронта, саможертвата им и изискваното от тях милосърдие, което трябва да проявят цивилните граждани.

В левия край на облигацията е разположена рисунка на неизвестен художник. Тя също е поставена в рамка с православни мотиви. Виждаме, че е оформена като олтар. От двете страни са изобразени колони, можещи да се срещнат във всеки един православен храм. Те са свързани с дъга, съдържаща в себе си характерна плетеница за православните олтари, която е прекъсвана от изображения на червения кръст. И тук, както при рамката на облигацията на мястото където би трябвало да е разположен Христовия кръст е поставен червения. Пак смисловите им значения са равнопоставени. Долната част на рамката се състои от лента, чиито фигури напомнят средновековна мозайка. От горната страна рамката завършва с лента съдържаща две преплетени спирали, мотив, който също може да се види в православните храмове.

В горния ляв ъгъл на облигацията са разположени два кръга, в чиято плетеница могат да се разпознаят кръстове, а между тях е разположено лъвче на щит с корона отгоре. Рисунката завършва с лента, съдържаща в себе си растителни изображения. Безспорно двете кръгли плетеници, заедно с горната лента са част от православните елементи на цялото художествено оформление на облигациите и приканващи ни към християнско милосърдие. Лъвчето с щита и короната представлява част от държавния герб, които е изобразен в средата на облигацията и следва да покаже, че държавата стои зад начинанието с облигациите.

В долния ляв ъгъл има три квадрата. В крайните два са разположени православни плетеници, в които може да се види кръст, а в средния, логичното място, на Христовия кръст е заменено пак с червен кръст, които отгоре има корона. Най-отдолу е разположена същата лента, с каквато завършва облигацията в горния ляв ъгъл. Смисълът на християнските символи е равнозначен с този на останалите православни елементи. Червеният кръст в средата с короната отгоре, освен равнозначното си значение с Христовия, следва да покаже, че Българското дружество “Червен кръст” се намира под “Височайшето покровителство на Негово Величество Царя на Българите”, както е и записано в текста към облигацията.

Ще се спра на смисловото значение на православните елементи в оформлението на облигацията. Явно оформянето в православен дух на облигацията не е случайно. Чрез това художествено оформление се търси близост до душевността на българите.

Религията е скелетът на традиционната култура, а църквата като институция е стожерът на общността. Църквата е центърът на колективния живот. Църковната организация и догма дават етичните норми и предписания, върху които се крепи животът. Те помагат хората да се справят успешно със съвсем нови и неочаквани външни явления. Ролята на религията и църквата е толкова важна в българското общество, че от XV в. Религия и народност се покриват и размиват. Не напразно в ранните си форми градските общини възникват като църковни. Съществуват легендарни сведения за възникване на градовете около стари църкви и параклиси, на мястото на заровени икони или станали знамения. Църквата събира хората поне един път в седмицата. Тя е “медно гумно” където традиционните ценности проникват в съзнанието на събраните в черквата хора, където усещането за общност се “циментира”, където традиционната култура протича от едно поколение в друго, където християните се усещат като едно цяло³.

Тези думи на Райна Гаврилова биха ни помогнали да разберем по-добре, защо създателите на художественото оформление на облигациите използват толкова много православни елементи в художественото им оформление. По този начин те достигат до най-съкровени дълбини в душата на традиционния българин. Когато той види тези символи, подтикващи го към християнско милосърдие не би имал сили да им откаже, ако се чувства част от българската общност. Прави се паралел между врага от възраждането и сегашния. Той и тогава и сега е един и същ – Османската империя. Втъпява се идеята за продължение на недовършеното дело на възраждането. Набляга се на същите ценности, които са обединявали българския народ преди няколко десетилетия. Този е първият начин българинът да припознае себе си в художественото оформление на облигациите на Българския червен кръст от Балканската война.

Вторият елемент от художественото оформление на облигацията, който бих искал да разгледам е образът на първия войник, който носи носилката с ранения.

Когато погледнем изображението на пръв поглед виждаме един от многобройните войници на фронта облечен с обичайната униформа и по нищо не отличаващ се от останалите. При внимателно вглеждане не може да не ни направи впечатление

³ Вж. Гаврилова, Р., Колелото на живота., С. 1999 г., стр. 264 – 265.

приликата на изображението с бъдещия цар Борис III, тогава все още княз Борис и престолонаследник. Забелязваме същите мустаци като при Борис, както и характерният за Кобургите остър нос. Ако сравним изображението с портрети на княз Борис във униформа, ще забележим и леко прегърбената стойка на слабата фигура на княза. Предполагам създателят или създателите на художественото оформление на облигацията не случайно са включили образа на младия княз в композицията.

Известно ни е, от спомените на Иван Караиванов за Балканската война, че престолонаследникът, заедно с брат си княз Кирил, е обикалял фронтовете и е приветствал войниците след победите им по бойните полета. И двамата князе са имали огромна популярност сред българските войни.

С включването на този образ в художественото оформление на облигацията явно се стреми да се покаже съпричастността на така популярният сред войниците княз към общото дело. Делото на войната. И делото на милосърдието и подпомагането на воюващите за общата кауза войни. Съпричастността на царското семейство към обединението на българския народ в една държава. В този втори елемент, българинът се чувства като част от цялото – българския народ.

Третият елемент, които ще разгледам е композицията на тримата ранени войници в долния десен ъгъл на изображението. Двама са на заден план с униформи и са седнали, вероятно на някакви сандъци, докато пред тях седи един, който се е разположил направо на земята. Той е без униформа и с дълги увиснали мустаци.

Нека разгледаме традиционният външен вид на българина според Христо Вакарелски.

Мустациите са задължителни в тях мъжете се кълнът.

Българинът се обува с цървули върху навит около стъпалата бял вълнен плат, пристегнат с върви или ремъци. Гащите са с тесни крачоли – за белодрешното облекло. Ризата винаги е от бяло платно с туникообразна кройка. Дълга е до над коленете, има ниско или високо огърлие и дълги до китките не много широки ръкави⁴.

Според Райна Гаврилова, характерна за типичния селски костюм е неговата еднаквост⁵.

След приведеното описание на типичния външен вид на българина от периода нека погледнем образа от облигацията.

⁴ Вж. Вакарелски, Х., Етнография на България., С. 1977 г., стр. 194 – 200.

⁵ Гаврилова, Р., Колелото на живота., С. 1999 г., стр. 128.

Виждаме мъж, който е късо подстриган и с мустаци. Облечен е в бяла риза с туникообразна кройка, дълга до коленете. Панталоните са с тесни крачоли – типично за белодрешното облекло. Краката са обути с цървули върху навит около стъпалата бял вълнен плат, пристегнат с ремъци.

Изводът, който можем да направим е, че на облигацията е изобразен типичният българин. Българинът, който може да се види навсякъде в заобикалящата среда, българинът в чийто образ може да се познае всеки средностатистически мъж от периода. Не случайно тази фигура е изнесена на преден план. Когато цивилните я видят те биха познали роднината си или съседа си, или познатия си, който е на фронта и се сражава за общата кауза. Този познат, който е ранен и има нужда от помощта на виждащия изображението. Няма здраво мислещ човек, който да не помогне на близките си в беда.

Това бяха трите елемента, на които исках да обърна внимание и според, които българинът припознава себе си в изображението на облигациите на Българския червен кръст от Балканската война. Виждаме, че създателите на тези образи са съзнавали какво правят. Какво искат и как да го постигнат. Те наблягат на три много важни момента от мисленето на българина от началото на XX в. Те са: християнството, което го е съхранило като българин през вековете и което му е осигурявало и осигурява идентичност. Кое го кара да се чувства различен от врага – друговец. Любовта му към наследника на престола. Човекът, който осигурява продължението на династията респ. държавата. Собствения образ. Образът който заобикаля, който те кара да чувстваш, че това си ти. Че ти воюваш и трябва на всяка цена да помагаш с всички средства, с които можеш.

Художественото оформление е неразделна част от образа на облигацията. Чрез него облигацията се продава. То действа много по силно от текста, който съобщава за облекчения и дивидентите, които получават притежателите на тези облигации.

Чрез това изображение изкуството изпълнява една от основните си задачи – да внушава. В случая то внушава съпричастност и милосърдие.

SUMMERY

In the report “How the Bulgarian recognize himself in the bonds of Bulgarian Red Cross in the time of the Balkan War” (an attempt for semiotic analysis) was made regarding the lay-out of the bonds of Bulgarian Red Cross in the time of the Balkan War. The bonds were published on November 15/28 1912. Their price is 20 gold leva for a bond. Their size is 40/21 centimeters. The purpose of the bonds was a loan bearing no interest of 6 000 000 gold leva to be granted for the help of Bulgarian army. It shows how people are called for showing charity with the help of the lay-out and the values of the entire Bulgarian community.

Firstly, the Christian values are taken up. They call for charity. It is also shown how these values are combined with the Orthodox (faith) religion of Bulgarians.

Secondly, the national love to the young at that time prince Boris is shown; it is also displayed how his portrait was used in the making of the bond. It is described the initiative of Bulgarian Red Cross as one which is under the patronage of the Royal family.

Finally it is paid attention to the ordinary Bulgarian whose typical portrait was used in the making of the lay-out. It is also shown how this portrait helps the ordinary man to accept the war as a national cause.